

فونولوژی لهجه قاین

در شماره‌های گذشته (شماره ۴، سال اول، شماره اول سال دوم، شماره ۳-۲ سال دوم) به تفصیل از اصول و خصوصیات فونولوژی گفت‌وگو شد. اینک آن اصول و خصوصیات بر لهجه قاین منطبق می‌شود منظور از این انطباق استخراج فونم‌ها و ارائه سلسله مصوتها و صامتهای این لهجه است. ضمناً از چگونگی قرار گرفتن فونم‌ها در کلمه و همچنین از وظیفه تکیه در این لهجه نیز گفت‌وگو خواهد شد.

برای جدا کردن و مشخص نمودن فونم‌ها از یکدیگر همان‌طور که گفته شد (نگاه کنید به § ۴۴) هر يك باید با کلیه فونم‌های دیگر که در لهجه وجود دارد مقایسه شود اما چون مقایسه با یکایک فونم‌ها موجب اطاله کلام می‌شود فقط هر فونم با فونم‌های قریب‌المخرج آن سنجیده خواهد شد. پس از استخراج فونم‌ها و جدا کردن آنها از یکدیگر، مصوتها در يك جدول و صامتها در جدول دیگر مرتب خواهد شد. این جدول‌ها معرف سلسله صامتها و مصوتهای لهجه قاین خواهد بود. ممکن است در این لهجه صامتی وجود داشته باشد که نتوان آنرا در سلسله جای داد چنین صامتی در خارج از سلسله گذاشته خواهد شد. علت این کار آنست که فونم‌هایی که در سلسله جای می‌گیرند باید با هم سازش داشته باشند یعنی دارای خصوصیات مشترك باشند. مثلاً فونم / ل / فارسی فونمی منفرد است و خارج از سلسله صامتهای زبان فارسی قرار می‌گیرد زیرا با سایر صامتهای زبان فارسی خصوصیت مشترکی ندارد.

۱- چگونگی استخراج فونم‌ها

الف - صامت‌ها

۱-۱ فونم پ P

شناسائی فونولوژی این فونم از سنجش‌های زیر بدست می‌آید:

- ۱- پ/ب: پل päl «سد» - بل bäl «جفت، مانند»، پل pol
 «پل» - بل bol «واحد تقسیم آب در آبیاری»، پوس pus «پوست»
 - بوس bus «بوس» .

- ۲- پ/م: پوچ puč «پوچ» - موج muč «صدا»، پش pos^v
 «پشت» - مش mos^v «مشت»، پخت poxt «پخت» - مخت moxt «اعتماد»،
 اتکاء، مسؤولیت، پیش pis^v «پیش» میش mis «میش»، چپ čap «چپ» -
 چم čam «گرایش» .

فونم پ در لهجه قاین صامتی انسدادی، لبی و بی‌آواست و مانند /پ/ فارسی ادبی تلفظ می‌شود.

۱-۲ فونم ب b

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه با فونم پ (۱-۱) و سنجش‌های زیر

بدست می‌آید:

- ۱- ب/و: بالا bālā «بالا» - والا vālā «الك»، بخ bax «بخت»،

وخ vax «وقت» ، برق barq «برق» - ورغ varq «برغ» بال bāl
 «بال» - وال vāl «نوعی پارچه نازک سفید برای چارقد» ، ابی abi «آبی» ،
 اوی avi «آبی رنگ» .

۲- ب/م : بو bu «بو ، بام» - مو mu «مو» ، بار bār «بار ، دفعه»
 - مار mār «مار» ، بک bok «گونه ، لپ» - مک mok «نک (نک پستان)» ،
 بخش baxš «بخش» - مخش maxš «مشق» ، کب kab «سرین ، کعب» kam
 «کم» ، چرب čarb «چرب» ، - چرم čarm «چرم» .

این فونم در لهجه قاین صامتی انسدادی ، لبی و آوائی است و مانند «ب»
 فارسی ادبی تلفظ میشود .

۳-۱ . فونم ف. f.

شناسائی فونولوژی این فونم از سنجش با فونم ب (۱-۲) و سنجش های
 زیر نتیجه میشود :

۱- ف/و : فرق farq «فرق» - ورغ varq «برغ» ، فال fāl «فال»
 - وال vāl «نوعی پارچه سفید نازک برای چارقد» ، تفله (to) falā «تفاله»
 - زوالē (zo) valā «زواله ، گرده خمیر»

این فونم در لهجه قاین صامتی سایشی ، لب و دندانی و بی آواست و مانند
 /ف/ فارسی ادبی تلفظ میشود .

۴-۱ . فونم و v

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه با فونم ب (۱-۲) و ف (۱-۳) بدست

میآید.

این فونم در لهجه قاین صامتی سایشی، لب و دندانی و آوایی است و مانند «و» فارسی ادبی تلفظ میشود.

۵-۱. فونم ت t

شناسائی این فونم از سنجش های زیر بدست میآید:

- ۱- ت/د: تو tō «تب، تاب» - دو dō «دو» - تاق tāq «تاک، مو» - داغ dāq «داغ»، توله tulā «توله» - دوله dulā «زوزه سگ»، ترش toros «ترش» - درش doros «درشت»، پوته putā «پوته» - پوده pudā «تو خالی».
- ۲- ت/ن: تو tu «تار (در تار و پود)» - نو nu «نان»، تو tō «تب، تاب» - نو nō «نو»، تخ tax «تخت» - نخ nax «نخ»، تم tam «طعم» - نم nam «نم»، بت bot «بت»، بن bon «نشین».

این فونم در لهجه قاین یک صامت آندادی، دندانی و بی آواست، و مانند /ت/ فارسی ادبی تلفظ میشود.

۶-۱. فونم د

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه با فونم «ت» (۵-۱) و مقایسه های

زیر نتیجه میشود:

- ۱- د/ن: دلی dali «احق، بی شعور» - نلی nali «توشک»، دوک duk «دوک» - نوک nuk «جوجه مرغ»، دَدَا dada «خواهر یا برادر در زبان

بچه‌ها» - نَنَ nana «غذاهای آبکی در زبان بچه‌ها» .

این فونم در لهجه قاین صامتی انسدادی ، دندانی ، آوایی است و مانند /د/

فارسی ادبی ادا میشود .

۷-۱. فونم س .

شناسائی فونولوژی این فونم از سنجش‌های زیر بدست می‌آید :

۱- س/ز : سخ sax «سخت» - زخ zax «زخم» ، سرد sard «سرد» -

زرد zard «زرد» ، سیر sir «سیر» - زیر zir «زیر» ، کوسه kusä «کوسه»

- کوزه kuzä «کوزه» ، پوس pus «پوست» - پوز puz «پوز» .

۲- س/ش : سیر sir «سیر» - شیر ^všir «شیر» ، سم som «سم» -

شم ^vsom «شام» ، سق seq «راه‌آب» - شق ^vseq «قیافه» ، خسه Xasä «نوعی

پارچه نازک برای چارقد» - خسه xasä «خاشاک ، هیزم» ، ماس mäs «ماست»

- ماش ^vmäs «ماش» .

این فونم در لهجه قاین صامتی صفیری ، بی‌آواست و مانند /س/ فارسی

ادبی تلفظ میشود .

۸-۱. فونم ز .

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه با فونم /س/ (۷-۱) نتیجه میشود.

این فونم در لهجه قاین صامتی صفیری ، آوایی است و مانند فونم /ز/ فارسی

ادبی ادا میشود .

۹-۱. فونم ش .
شناسائی فونولوژی این فونم از سنجش با فونم /س/ (۷-۱) بدست میآید
این فونم در لهجه قاین صامتی تفتشی ، بی آواست و مانند فونم /ش/ فارسی
ادبی تلفظ میشود .

۱۰-۱. فونم ج

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه های زیر بدست میآید :

- ۱- ج/چ : جا jā «جا» - چا čā «چاه» ، جو ju «جوی ، جان» -
چو ču «چوب» ، جونه junā «جوان (گاو)» - چونه čunā «قالب (صابون)»
- کاج kāj «کاج» - کاچ kâc «قاچ» .
۲- ج/ی : یک yak «یک» - جک jak «شیره درخت» ، اجول (ä) jul
«خربزه فارسی» - یول yul «آل» .

این فونم در لهجه قاین صامتی نیمه انسدادی ، آوائی است و مانند فونم
/ج/ فارسی ادبی تلفظ میشود .

۱۱-۱. فونم چ

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه با فونم /ج/ (۱۰-۱) بدست میآید.
این فونم در لهجه قاین صامتی نیمه انسدادی ، بی آواست و مانند فونم /ج/
فارسی ادبی تلفظ میشود .

۱۲-۱. فونم ی

شناسائی فونولوژی این فونم از سنجش با فونم /ج/ (۱۰-۱) بدست میآید.

این فونم در لهجه قاین نیمه مصوت و میان کامی است و مانند فونم /ی/ فارسی ادبی ادا میشود.

۱-۱۳. فونم ک.

شناسایی فونولوژی این فونم از سنجش های زیر بدست می آید:

۱- ک/گ: کله *kälä* «سیاه و سفید» - گله *gälä* «گله»، کل *kol* «سوراخ» - گل *gol* «گل»، کله *kollä* «قوزک پا» - گله *gollä* «تيله» کنج *konj* «گوشه» - گنج *gonj* «ارزش، قابلیت».

این فونم در لهجه قاین صامتی انسدادی، پس کامی، بی آواست و مانند فونم /ک/ فارسی ادبی تلفظ میشود.

۱-۱۴. فونم خ

شناسایی فونولوژی این فونم از سنجش های زیر بدست می آید:

۱- خ/ق: خال *xäl* «خال» - قال *qäl* «آشیانه»، خر *xar* «خواهر» (هنگامی که اضافه شده باشد: خرمد *xar mammäd* «خواهر محمد») - قر *qar* «قهر»، خول *xul* «دودکش» - غول *qul* «غول»، چخو *čaxu* «چاخو» - چقو «چاقو»، بیخ *bix* «بیخ» - بیق *biq* «پس انداز»، تیخ *tix* «تیغ» (مو) - تیغ *tiq* «تیغ».

این فونم در لهجه قاین صامتی انقباضی، ملازی، بی آواست و مانند فونم /خ/ فارسی ادبی تلفظ میشود.

۱۵-۱. فونم م

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه با فونم خ (۱-۱۴) نتیجه میشود.
این فونم در لهجه قاین صامتی انقباضی، ملازی، آوائی است و تقریباً مانند
فونم /ق/ فارسی ادبی تلفظ میشود.

۱۶-۱. فونم م

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه با فونم های پ (۱-۱)، ب (۱-۲)
و سنجش های زیر بدست میآید:

۱- م/ن: مله malä «ابزار بست در کشاورزی که با آن زمین های شخم زده
را صاف و هموار میکنند» - نله nalä «تاله»، مو mu «مو» - نو
«نان»، میش mis «میش» - نیش nis «نیش»، مخش maxs «مشق» - نخش
naxs «نقش»، مام mama «مادر»، نان nana «غذای آبکی در زبان بچه ها».
این فونم در لهجه قاین صامتی خیشومی، لبی است و مانند فونم /م/ فارسی
ادبی تلفظ میشود.

۱۷-۱. فونم ن

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه با فونم های ت (۱-۵)، د (۱-۶)،
م (۱-۱۶) نتیجه میشود.
این فونم در لهجه قاین صامتی خیشومی، دندانی است و مانند فونم /ن/ فارسی
ادبی تلفظ میشود.

۱۸-۱. فونم ل.

شناسائی فونولوژی این فونم از سنجش‌های زیر حاصل میشود:

۱- ل/ر: لو lu «جائی است غارمانند که در دامن تپه‌یی در زمین کنده شده و گوسفندان را بهنگام زمستان در آن نگهداری میکنند» - رو ru «رو»، ران «، لم lam «گونه» - رم ram «رم»، لنگ lang «لنگ» - رنگ rang «رنگ»، پلو palu «پالان» - پرو paru «پارو»، پل pol «پل» - پر por «پر»، خال xâl «خال» - خار xâr.

این فونم در لهجه قاین صامتی کناری، دندانی است و مانند فونم ل/ل فارسی ادبی ادا میشود.

۱۹-۱. فونم ر.

شناسائی فونولوژی این فونم از مقایسه با فونم ل (۱۸-۱) نتیجه میشود.

این فونم در لهجه قاین صامتی تکریری است و مانند فونم ر/ر فارسی ادبی تلفظ میشود.

۲۰-۱. فونم ه.

شناسائی فونولوژی این فونم از سنجش‌های زیر بدست میآید:

۱- ه/خ: هش has^v «هشت» - خش xas^v «مادرزن و مادرشوهر»، هو ho «بلی» - خو xo «خود»، هر har «هر» - خر xar «خواهر هنگامی که اضافه شده باشد: xar häsa = خواهر حسن».

این فونم در لهجه قاین صامتی گلوئی است و مانند فونم /ه/ فارسی ادبی تلفظ میشود.

۱-۴۱. فونم همزه ه.

شناسایی فونولوژی این فونم از سنجش‌های زیر بدست می‌آید:

۱- ه/ صفر: جمعه jom'ä «جمعه» - جومه jumä «جامه»، قلعه qäl'ä

«قلعه» - گله gälä «گله»، قراو qor'u «قرآن» - قرو (ت) qoru (t) «کشک».

این فونم در لهجه قاین صامتی انسدادی و گلوئی است و مانند همزه ه/

فارسی ادبی تلفظ میشود.

این فونم جز در کلمات عربی که وارد لهجه قاین شده دیده‌نمیشود. و همیشه

در وسط کلمه بعد از صامت قرار میگیرد.

دنباله دارد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی